

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Çalışan Kadın Yoksullar ve Yoksulluğuna Dair

Concerning Working Poor Women and Their Poverty

Elife KART^{a*} Harun ÖNGÖR^b

^a Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0001-9917-3507

^b Yüksek Lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0002-4467-917X

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 31 Ekim 2022

Kabul tarihi: 22 Aralık 2022

Anahtar Kelimeler:

Çalışan yoksulluğu,

Yoksulluğun kadınlaşması,

Çalışan kadın yoksulluğu,

Çalışan kadın yoksullar

ARTICLE INFO

Article History:

Received: October 31, 2022

Accepted: December 22, 2022

Keywords:

Working poverty,

Feminization of poverty,

Working female poverty,

Working poor women

ÖZ

Yeni yoksulluk, çalışan yoksulluğu ve yoksulluğun kadınlaşması olguları, birbiriyle ilişkili ve birbirini besleyen bir durumu ifade eder. Bu çalışmada, ilgili kuramsal literatür ve konuyla ilgili farklı ülke deneyimlerini içeren çalışmaların sonuçları değerlendirilerek “çalışan kadın yoksulluğu”nun yapısal kaynakları, nedenleri, belirleyici ve ayırt edici unsurları ilişkisel bir yaklaşımla tartışılmaktadır. Çalışan kadın yoksulluğunun, çalışan yoksulluğundan farklılaşan içerikleri dikkate alınarak çalışan kadın yoksulluğunu besleyen, yeniden üreten toplumsal, ekonomik ve hane yapısı gibi unsurlara, toplumsal cinsiyet perspektifi ekseninde yoğunlaşmaktadır. Küresel neoliberal iktisadi politikalar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı çoklu dezavantajlara sahip “çalışan kadın yoksullar” açısından yoksulluğu, daha kırılabilir ve yıkıcı hâle getirmektedir. Çalışan kadın yoksulluğu, biriken ve bu nedenle giderek katmanlaşan sorunların, daha şiddetli tezahürlerini ortaya koymaktadır. Çalışan kadın yoksulluğu, emek piyasasının heteronormatif kuruluşu ve işleyişi içerisinde hem “kadın” hem de “çalışan” yoksul olmanın çoklu dezavantajlarına sahip kadınlar açısından, yoksulluğun aldığı yeni ayırt edici unsurlar, kadınların deneyimlediği farklı yoksulluklar ve çalışan yoksulluğunu azaltmaya/iyileştirmeye yönelik önleyici politikalar üzerine yeniden düşünmeye imkân vermektedir. Farklı ülke deneyimlerini içeren çalışmalar, çalışan kadın yoksulların oransal olarak giderek arttığını, çalışan kadın yoksulluğunun giderek yaygın hâle geldiğini göstermektedir.

ABSTRACT

The phenomenon of new poverty, working poverty and the feminization of poverty indicate a relational, mutually nurturing, and processual situation. Within the context of the related literature through evaluating the results of the studies concerning various countries, structural causes, determinative and distinctive characteristics of “working female poverty” are discussed in a relational context. Considering the differentiating features of ‘working female poverty’ from ‘working poverty’, some main elements such as social, economic, and household structures that feed and reproduce working female poverty are focused here from a gender perspective. Neoliberal economic policies make poverty more fragile and destructive for “working poor women” who already have multiple disadvantages due to gender inequalities. “Working female poverty” reveals more severe appearances of accumulated and reproduced and thus gradually stratified problems. “Working female poverty” allows one to reconsider women with multiple disadvantages for being both “women” and “employees” within a heteronormative structure and functioning of the labor market, for the new distinguishing elements of poverty, for different deprivations experienced by women, and reconsidering for the preventive policies to reduce working poverty. Studies including various country cases display that the proportion of “working female poverty” has gradually increased proportionately and that poverty has become more prevalent by degrees.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: elifekart@hotmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Scaling down the state's regulative and protective roles due to neoliberal global political economies generates prevalent and permanent inequalities. A formal labor structure based on relatively good conditions and wages converts into an informal labor structure based on uncertainty and volatility-laden working conditions and low/inadequate wages (Kart, 2021). A reorganized labor market through a flexible labor regime becomes distinctive with its informalized characteristics. That transformation means the loss of stable and regular jobs (Han, 2018: 335) and exclusion from mechanisms that enables a human being's inclusion into the labor market and their staying present in the market. Flexibility which has become a norm in the labor market, unemployment based on the principles of precarity, permanent/long term/chronic unemployment, working on volatility and low wages, and tendencies of informalization are the impacts of the neoliberal global economy on the labor market. The expression "there is no long term," which underlines the content of new and flexible capitalism, emphasizes the exclusion of permanent and secure conditions. Flexibility in new capitalism reorganizes work, workplaces, and life as a whole (Sennett, 2014; Sennett, 2011). "Vulnerability, most of us have been experiencing nowadays towards political violence, and economic insecurity" (Muehlebach, 2013:297) is produced based on the fear of dismissal and wages (Lazzarato, 2015: 120-140). Insecurity, loss of work security, and prevalence of part-time jobs make subcontracting, inclusion into the temporary labor market, and feminization of the labor force explicit (Harvey, 2003: 177; Kan, 2014: 261; Şenses, 2019: 193; Wichterich, 2014). The new structure of the labor market creates the possibility that women's labor is exploited because of part-time employment (Harvey, 2003: 177). Poverty is closely related to insecurity resulting from the failure of mechanisms regulating social life and the transformation of the labor and welfare state under the conditions of globalization (Han, 2018: 331). The vulnerable basis created by these disadvantages includes working poor women. Not being able to escape poverty despite working (Kapar, 2010) can be considered a manifestation of new poverty. The relation between inclusion into the labor market and escape from poverty weakens and becomes vulnerable. Therefore, one of the most important features of new poverty is "working poor" in discordance with old poverty (İpek, 2015: 83). Existent concerns about the working poor are certainly related to recent developments in the labor market (Andreß & Lohmann, 2008). Working poverty is low-paid jobs besides the impacts of economic globalization on income inequality. It is of great significance that different social labor forces and taxation politics are developed for the working poor to escape from low wages and working poverty (Gutiérrez Palacios et al. 2009). The fact that poverty affects not only those who are outside the labour market but also a significant part of those who are employed, has led to an intense discussion of the phenomenon of working poor (Suğur et al., 2008, s. 89). Working poverty is the situation where employees do not have enough income to meet their basic needs even though they work (Kapar, 2005, s.53). The concept of "working poor" indicates an increase in atypical, precarious, unstable, uncertain, risky work models and the increasing polarization in the labor market between low or unskilled work and high-skilled work (Peña-Casas & Latta, 2004). The criteria which are applied to define "the working poor" may vary by country and international specialist organizations.

These conditions affect women more in the labor market and have increased the proportion of women among the 'working poor'. Complicating women's access to high-paid and qualified jobs, this condition leads women to enter into the labor market in informal sectors as disorganized and low-paid employees (Ofloğlu ve Balcı, 2016). "Working poor women" are stuck in a vulnerable, informal economy with high risk and low wages. Fragile livelihoods, on the other hand, are characterized by instability, unpredictability, low income, and poor working conditions. In general, such fragile livelihoods are part of the informal economy; it is not valued, not recorded, not protected, and not controlled by public authorities. There is a high possibility that such a labor force is excluded from social security (Spooner, Hopley & English, 2011). Undoubtedly, within the patriarchal household and society, the power relations based on gender inequality restrict women's access to labor, product, and service markets. Gender-based division of labor is quite common across societies, regions, and states. What is different is the degree to which women are constrained by the gender-based division of labor, as well as by patriarchal domination that limits their mobility outside home. "Working female poverty" is a phenomenon that contributes to the understanding of women's poverty in many ways; it provides an important insight into the ways in which women are integrated into labor markets. In another side, it shows how labor market inclusion processes reproduce multi-disadvantaged statuses for women. Additionally, it reveals more severe appearances of accumulated and reproduced -therefore increasingly stratified- problems.

This paper, which focuses on working female poverty and working poor women through the context of relevant theoretical literature and through the findings of some studies carried out in various countries, allows rethinking over women with multi-disadvantages, the new distinctive elements that poverty takes, differentiating experiences of women's poverty, the preventive policies to decrease working poverty. Studies involving different country experiences show that the proportion of "working poor women" is increasing and that "working female poverty" is increasingly widespread. Theoretical and conceptual debate on 'working female poverty' and 'working poor women' show that multi-deprivations and multi-disadvantages as well as differentiating experiences cannot define 'working poor women' within a single category. The concept of "working female poverty" is also expected to contribute to reach to different contents and meanings of being both 'working' and 'women' within a heteronormative structure and functioning of the labor market.

Giriş

Neoliberal sosyo-ekonomik sistemin yarattığı dönüşüm ve bununla bağlantılı esnek emek rejimi, yoksulluğun yeni tezahürlerini daha belirgin kılmaktadır. Bu dönüşüm, toplumsal ve ekonomik ilişkilerde çoklu yoksunluklara maruz kalan ve bu nedenle dezavantajlı konumda yer alan kadınlar açısından yoksulluğu, daha derin ve sarsıcı etkilere dönüştürmektedir. “Çalışan yoksulluğu”, kendi içerisinde oluşmuş homojen tek bir kategori olarak tanımlanamaz. “Çalışan kadın yoksulluğu” kavramı, çalışan yoksulluğu ile ilişkilidir ve kavram toplumsal cinsiyet perspektifinden bir ele alışı içerir. Bu çalışmada, çalışan kadın yoksulluğu, “kadını” özgül koşulları ve deneyimleri dahilinde ele alan bir yaklaşımın önemini vurgulamaktadır. Neoliberal iktisadi politikalar ve bu politikaların belirlediği istihdam yapısı ve ilişkilerinden kaynaklı yapısal sorunlar, emek piyasasında özellikle toplumsal ve sınıfsal açıdan dezavantajlı konumda yer alan kesimler açısından benzer ya da örtüşen nitelikler içermektedir. Ancak çalışan kadın yoksullara odaklanmak, yoksulluğun farklı deneyimlere ve özgül koşullara göre farklılaşan içeriklerini daha anlaşılır hâle getirmeye olanak sağlamaktadır. Zira, çalışan kadın yoksulluğu, çalışan kadın yoksulların, patriyarkal kültür ve hane yapısıyla ilişkili olarak, çoklu yoksunlukların yapısal kaynakları ve nedenleri üzerinde yoğunlaşmayı mümkün kılacaktır. Bunun yanı sıra çalışan kadın yoksul olmanın “yoksullar”, “çalışan yoksullar” ve “yoksul kadınlar” kategorileri içerisinde, ayırt edici olan unsurlarının hem toplumsal hem de emek piyasası için içerdiği anlamlara ulaşmaya imkân verecektir.

Çalışan kadın yoksulluğu üzerine kuramsal ve kavramsal bir tartışma yürütmek amacıyla bu çalışmada; öncelikle ilgili literatür bağlamında, yeni yoksulluk olgusu, çalışan yoksulluğu ve yoksulluğun kadınlaşması ilişkisel bir yaklaşımla ele alınmaktadır. İlerleyen bölümde, çalışan kadın yoksulluğu ve çalışan kadın yoksullar olguları, birbiriyle bağlantılı bir biçimde ve konuyla bağlantılı farklı ülke deneyimlerini içeren teorik ve uygulamalı çalışmalardan hareketle tartışılmaktadır. Çalışan kadın yoksulluğu, yoksulluğun, bazı kesimler açısından çok katmanlı dezavantajlılık içeren niteliklerini belirgin kılmaktadır. Analizin odağını, çalışan kadın yoksulluğuna çevirmek; çoklu yoksunluk ve dezavantajlara sahip kadınların, tek bir kategori içerisine sıkıştırılmayacağına bize gösterecektir. Farklılaşan deneyimlerin, hem yoksulluğun aldığı yeni ayırt edici unsurları hem de toplumsal cinsiyet perspektifiyle çalışan kadın yoksulluğunu azaltmaya/iyileştirmeye yönelik önleyici politikalar üzerine yeniden düşünmeyi sağlayacaktır. Çalışan kadın yoksulluğu, kadın yoksulluğunun anlaşılmasına birçok açıdan katkı sağlayabilen bir olgudur; kadınların emek piyasalarına eklenme ve emek piyasasında konumlanma biçimlerine ilişkin önemli bir kavrayışa imkân sağlar. Diğer açıdan, emek piyasasına içerilme süreçlerinin kadınlar açısından çoklu dezavantajlı durumların yeniden nasıl üretildiğini gösterir. Aynı zamanda, giderek katmanlaşan sorunların, daha şiddetli tezahürlerini ortaya koymaktadır. Çalışan kadın yoksulluğu kavramlaştırmasının, emek piyasasının heteronormatif kurulumu ve işleyişi içerisinde hem “çalışan” hem de “kadını” olmanın farklı içeriklerine ve anlamlarına ulaşmaya katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Yeni Yoksulluk Olgusunun Bir Tezahürü Olarak Çalışan Yoksulluğu

Neoliberal küreselleşmenin yarattığı dönüşüm ve buna bağlı olarak ortaya çıkan esnek emek rejimi çok yönlü dışlanma ve damgalanma süreçlerini içeren yoksulluğun yeni tezahürlerini belirginleştirmektedir. Yeni yoksulluk durumu, devletlerin hatta kentlerin sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel bağlamına göre farklı nitelikler içerir (Adaman ve Keyder, 2006; Buğra ve Keyder, 2003; Kart, 2021; Yılmaz, 2008). Temel ihtiyaçlar, yetenekler, sürdürülebilir geçim kaynakları, risk, kırılabilirlik, katılımcılıkla ilişkili ele alınan sosyal dışlanma, bireylerin toplumsal aidiyet ve öz saygı duygularını zedeleyerek, bireysel ve toplumsal hedeflere ulaşmada kişisel yetenek/beceri geliştirmelerini engeller (Silver, 2007; Percy-Smith, 2000;

Saith, R. 2001). Bununla birlikte, bireylerin birbiriyle ilişkisel olan çoklu yoksunluk durumlarını yeniden üreterek toplumun dışına itilmelerine yol açar ve toplumsal hayata bireysel tercihleriyle katılımlarını azaltır. Bu durum, çoklu yoksunluklar içerisinde bulunan ve ayrımcılığa uğrayan kesimlerin, emek piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere erişimini ve toplumsal, ekonomik ilişki ağlarının geliştirilmesini güçleştirir (Adaman ve Keyder, 2006). Yeni yoksulluk veya sosyal dışlanma olgusu, kırılğan olan ve çoklu dezavantajlara sahip yoksulların, ekonomik ve toplumsal hayata katılımlarını sağlayıcı unsurları engelleyen, çoğu durumda ortadan kaldıran niteliğiyle belirginleşmektedir. Neoliberal küresel iktisadi politikaların devletin düzenleyici ve korumacı kapsamını daraltması, “dışlanma” sürecinin çok yönlü niteliklerini beslemekte, dolayısıyla eşitsizliği daha yaygın ve kalıcı hâle getirmektedir. Görece iyi koşulların ve ücretlerin geçerli olduğu formel istihdam yapısı, yerini belirsizliğin ve geçiciliğin hâkim olduğu çalışma koşullarına ve düşük/yetersiz ücretlerin geçerli hâle geldiği enformel istihdam yapısına bırakılmaktadır (Kart, 2016; 2021). Esnek emek rejimi aracılığıyla yeniden organize edilen emek piyasasının, enformelleşen nitelikleriyle belirginleşmesi, istikrarlı ve düzenli işlerin kaybı (Han, 2018, s. 335), iş piyasasına içerilme ve tutunmayı sağlayıcı araçlardan yoksun kalmak anlamına gelmektedir. Zygmunt Bauman’a göre bu değişim, “yeni sanayi düzenine hayat veren ‘büyük değişimin’ başlangıç noktası olan emekçilerin, kendi geçim kaynaklarından kopması” (2017, s. 209) sürecidir. Nitekim, özelleştirme süreci ve devletin korumacı kapasitesinin emek piyasasında daral(tıl)ması, yaşanan dönüşüm sürecinin en önemli etkilerinden biridir. İşgücü piyasasında norm haline gelen esneklik, güvencesizlik ilkeleri ile işsizlik, kalıcı/kronik işsizlik, geçici ve düşük/yetersiz ücretlerle çalışma ve enformelleşme eğilimleri, emek piyasası üzerinde neoliberal küresel ekonominin etkilerini ortaya koymaktadır.

Kuralsızlık, istikrarsızlık, belirsizlik ve öngörülemezlik yeni kapitalizmi niteleyen belirleyici özelliklerdir. Yeni kapitalizm, insanlardan sürekli rekabete, değişime ve esnek çalışma koşullarına uyum sağlamalarını bekler. “Yeni” ya da “esnek” kapitalizmin içeriğine vurgu yapan “uzun vade yok” söylemi, rutin, uzun ve güvenceli konumların dışlanmasına vurgu yapar. Yeni kapitalizmde esneklik, sadece iş/işler ve çalışma mekânını değil, yaşamı bir bütün olarak bu ilke etrafında yeniden organize etmektedir (Sennett, 2014). Başka bir açıdan, “politik şiddete ve ekonomik güvensizliğe karşı bugün çoğumuzun hissettiği kırılğanlık” (Muehlebach, 2013, s. 297), ücret ve işten çıkarılma korkusuyla sallanıp duran bir zemin üzerinde inşa edilmektedir (Lazzarato, 2015, s. 120-140). Güvencesizlik, iş güvenliğinin azalması, toplu işten çıkarmaların kolaylaşması, yarı zamanlı işlerin yaygınlaşması, iş deneme sürelerinin uzatılması, taşeronlaşmanın ve geçici iş piyasasına içerilme, emek gücünün artan ölçüde feminizasyonu’nunu da (kadınlaşmasını) ön plana çıkarmıştır (Harvey, 2015, s. 177; Kan, 2014, s. 261; Şenses, 2019, s. 193; Wichterich, 2004). İşgücü piyasasının yeni yapısı, kadın emeğinin, düşük ücretli ve part-time çalışma temelinde (yeniden) sömürülmesinin olanaklarını da yaratmıştır (Harvey, 2015, s. 177). Güvencesiz ve esnek emek rejimi, emek piyasasına dâhil olamamış kadınların, gençlerin ve yabancı çalışanların oluşturduğu düşük/yetersiz ücretli, vasıfsız/yarı vasıflı ve sendikal anlamda örgütsüz emek gücü ya da yoksul kesimleri, işsizlik tehdidi karşısında korumasız bırakmakta ve reel ücretlerinin korunmasını güçleştirmektedir (Şenses, 2019, s. 201). Bu, yoksulluğun toplumsal alanı düzenleyen mekanizmaların zayıflamasıyla ortaya çıkan güvencesizliğe ve küreselleşme koşulları altında emeğin ve refah devletinin dönüşümlerine sıkı sıkıya bağlı olduğunu göstermektedir (Han, 2018, s. 331). Yoksulluk, ekonomik istikrarsızlık ile gelir güvencesizliği, yaşam kalitesi, güvenlik ve refah üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir (Canadian Women Foundation). Bir işte çalışılmasına rağmen, yoksulluktan kurtulamama durumunu (Kapar, 2010), yeni yoksulluk olgusunun bir tezahürü olarak değerlendirmek mümkündür. İş piyasasına içerilmiş olmakla, yoksulluktan kurtulma arasındaki bağlantının gittikçe zayıflamış ve kırılğan hâle gelmiş olduğunu gösterir.

Çalışan yoksulluğu, ancak bu bağlamda değerlendirilebilir. Çalışan yoksullar, eski yoksulluktan farklı olarak yeni yoksulluğun en önemli bileşenlerinden birini oluşturmaktadır (İpek, 2015, s. 83). Bu nedenle, giderek yaygın bir kullanım hâline dönüşen çalışan yoksulluğu ve çalışan yoksullar kavramsallaştırmalarını, esnek, güvencesiz, geçici, düşük/yetersiz ücretle çalışma koşullarının yaygın hâle gelmesiyle ilişkili düşünmek gerekir. Bu dönüşüm, aynı zamanda çoklu yoksunluklara sahip kesimler açısından içerdiği riskleriyle birlikte ele alınmalıdır.

İş ve çalışma koşullarının değişmesi, emek piyasasında vasıfsız/yarı vasıflı iş/işler ile yüksek vasıflı iş/işler arasında kutuplaşmanın artması, istihdama dâhil olmuş kesimlerde yeni yoksulluk riskleri ortaya çıkarmıştır. 1970'lerde ABD'de zemin kazanan çalışan yoksullar (working poor) kavramı, emek piyasası koşullarını açıklamada giderek daha fazla uygulanabilir hâle gelmiştir (Gündoğan vd., 2005). Çalışan yoksullar, yılda en az 27 hafta emek gücünün bir parçası olan (tam veya yarı zamanlı çalışan veya iş arayan anlamında), ancak gelirleri resmi yoksulluk sınırının altına düşen bireyleri tanımlamaktadır. 2011'de emek gücünün %7'si çalışan yoksul olarak kabul edilmiştir (Cho & Cooper, 2014). Elbette, çalışan yoksullarla ilgili mevcut endişelerin çoğu, emek piyasası politikalarındaki son değişimlerle ilgilidir (Andres & Lohmann, 2008). Neoliberal küreselleşme süreci, ekonominin evrimi, emek piyasasındaki dönüşümler, sosyal koruma kurumları ve politikaları, ücret ile gelir eşitsizliğinin düzey ve kalıplarında değişimlere yol açmıştır. Çalışan yoksulluğu, neoliberal ekonomik küreselleşmenin gelir/ücret eşitsizlikleri üzerinde yarattığı etkileriyle birlikte, düşük/yetersiz ücretli çalışmayla ilgilidir. Çalışan yoksulları, potansiyel olarak düşük/yetersiz ücretle çalışmaktan ve çalışan yoksulluğundan çıkarabilmek, farklı sosyal, emek piyasası ve vergi politikalarıyla mümkündür (Gutiérrez Palacios, vd., 2009). Çalışan yoksullar olgusunun yoğun bir şekilde tartışılmasının önemli bir nedeni, yoksulluğun, günümüzde emek piyasasının dışında kalanları değil, istihdam edilenlerin de önemli bir kesimini etkilemesinden kaynaklanmaktadır (Suğur, vd., 2008). En genel anlamıyla çalışan yoksulluğu, çalışanların çalıştığı hâlde temel gereksinimlerini karşılayacak düzeyde gelire/ücrete erişememe durumudur (Kahraman, 2015: 52-53; Kapar, 2005, s. 53) ve aynı zamanda "çalışan bireylerin harcanabilir net gelir açısından yoksul olmaları hâlidir." (Erdoğan ve Kutlu, 2014, s. 69). Çalışan yoksullar, çalışan ve geliri yoksulluk eşiğinin altında olan bir hane halkının üyesi olanları (Kapar, 2010, s. 54) içermektedir. Çalışan yoksullar kavramı, atipik, güvencesiz, istikrarsız, belirsiz, riskli çalışma modellerindeki artış ve emek piyasasında düşük veya vasıfsız iş/işler ile yüksek vasıflı iş/işler arasındaki artan kutuplaşmaya vurgu yapar (Peña-Casas & Latta, 2004). Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus, "çalışan yoksul"u tanımlamak için kullanılan ölçütlerin, ülkelere ve uluslararası uzmanlık örgütlerine göre farklılık göstermesidir. Çalışan yoksullar (working poor) kategorisi içerisine, çalışan olarak konumlandırılan bireylerin yanı sıra iş arayışında olanlar da dâhil edilebilmektedir (Kapar, 2010, s. 53). Çalışan yoksulluğu, sadece çalışan bir bireyin kazandığı gelirin/ücretin referans alınmasıyla belirlenemez. Çalışan bireyin üyesi olduğu hane halkının toplam geliri ve hane halkında bulunan fertlerin sayısı da dikkate alınır. Bunun yanı sıra çalışan yoksulluğu, her zaman için düşük/yetersiz ücret ve düşük/yetersiz gelirli bir işte çalışmak anlamına da gelemez; düşük/yetersiz ücretle çalışmak, bireysel bir özellik taşımasına karşın, çalışan yoksulluğu, hane halkı yapısıyla bağlantılı ele alınır (Kapar, 2010, s. 54). Düşük/yetersiz ücretli çalışma, çalışan yoksulluğunu besleyen bir unsurdur ancak bireysel ve hane halkının harcanabilir gelirin olan etkisinden kaynaklı, çalışan yoksulluğu açısından belirleyicidir (Social Protection Committee, 2012). Diğer taraftan çalışan yoksulluğunu vatandaşlık, etnik köken, cinsiyet ve ırk gibi unsurlar da etkilemektedir. Eğitim, yetenek ve meslek unsurlarının her biri, vatandaşlık ve cinsiyetle de önemli ölçüde bir ilişki içerisindedir. İstihdam açısından bakıldığında eğitimin çalışan yoksul olma olasılığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülür. Eğitim, bir işi yapmak için gereken bilgidir bağımsız olarak

ücretler üzerinde de etkilidir (Gleicher & Stevans 2005). Gelir/ücret, iş kalitesinin en ilgili boyutlarından biridir. Aynı zamanda istihdam ilişkisi içindeki temel bir ödül, çalışanlar tarafından en çok değer verilen ve diğer hedeflere erişimlerini etkileyen çok yönlü bir araçtır. Gelir/ücret istihdam kalitesinin diğer nesnel ve öznel boyutlarıyla da yakından ilişkilidir (Gutiérrez Palacios, vd. 2009). Çalışan yoksul olgusunun karmaşıklığı hem bireysel hem de hane düzeyinde, emek piyasası ve sosyal koruma politikaları arasındaki karşılıklı ilişkiyle bağlantılıdır. Her şeyden önce, çalışan yoksulluğu, hane halkı kompozisyonuna ve tüm hane halkı bireylerinin istihdam durumuna ve gelirine bağlıdır. Bu açıdan çalışan yoksullar, iyi tanımlanmış, homojen, görünür ve politika için kolayca “hedeflenebilir” bir grup oluşturmazlar (Social Protection Committee, 2012). Başka bir açıdan, çalışan yoksulluğu çoklu nedenler içerir ve nedenler arasındaki ilişkiler, oldukça karmaşıktır. Bu açıdan çalışan yoksullar, homojen bir grup olmanın ötesinde, oldukça heterojen bir sosyal grubu oluşturur (Kapar, 2010). Çalışan yoksulluğu, düşük/yetersiz eğitim, yetenek ve istihdam durumu gibi birey ve hane düzeyinde, karmaşık bir dizi faktörün etkileşiminde biçimlenmektedir. Ayrıca çalışan yoksulluğu, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri (özellikle emek piyasasına katılımda), asgari ücret, vergi, toplu pazarlık düzenlemeleri, emek piyasası ve sosyal politikaların rolü de dâhil olmak üzere, kurumsal düzeyde çeşitli faktörlerle güçlü bir şekilde ilişkilidir (Social Protection Committee, 2012).

Çalışan yoksulluğunu etkileyen unsurların çok boyutlu içeriklerine bakıldığında; yaş, cinsiyet, düşük eğitim ya da yetenek (ki eğitim, kişisel ve toplumsal gelişmenin önemli bir itici gücüdür) gibi bireysel nitelikler belirir. Hane ya da hane halkı yapısı, ev iş yoğunluğu, bir hanedeki bağımlıların sayısı, çalışan yoksulluğu açısından belirleyici unsurlardır. Hane halkı yapısı, genel olarak yoksulluk riskini ve özel olarak çalışan yoksulları etkileyen temel faktörlerden biridir. Çalışan bir yetişkin, önemli gelir/ücret ve çalışma saatlerine rağmen yoksul bir hanede yaşayabilir. Bu, çoğunlukla hanelerde çalışan yeterli sayıda yetişkin olmadığında veya elde edilen gelire/ücrete kıyasla, çok sayıda çocuk olduğunda söz konusudur. Bu nedenle, tek ebeveynli haneler, tam zamanlı çalışmadığı hâlde, evin geçimini sağlayan bireyler, tek gelirli aileler en yüksek çalışan yoksulluğu riskiyle karşı karşıyadır. Çalışan yoksulluğunu etkileyen diğer bir unsur ise kurumsal faktörlerin içeriğidir. Sözleşmenin süresi ve türü, sözleşmelerin geçici ve kalıcı niteliği, tam zamanlı ve part-time istihdam, asgari ücret, vergi teşvikleri, çocuk bakımı, sosyal koruma gibi hizmetlere erişim bu faktörle bağlantılıdır. Sosyal koruma sistemlerinin kapsamı ve etkinliği dikkate alınması gereken ilgili bir değişkendir. Ekonominin yapısı ile emek piyasası yine önemli bir diğer unsurdur. Yarı zamanlı ve geçici sözleşmeler, daha yüksek yoksulluk riskine yol açmaktadır. Bir yıldan az çalışanlar, geçici sözleşmeli veya yarı zamanlı çalışan bireylerin çalışan yoksulluğu en yüksektir. Toplam istihdamdaki daralma ve yarı zamanlı istihdamda geçiş, tam zamanlı iş bulamadıkları için yarı zamanlı çalışmak zorunda kalan bireylerin gönülsüz istihdamdaki payında çarpıcı bir artışa neden olmuştur. Ekonominin belirli sektörlerinde değil, genellikle bütün sektörlerine yüksek oranda yoğunlaşmış olan düşük ücretli istihdamın değişen boyutlarına vurgu yapan araştırmalar; emek piyasası kurumlarının, özellikle merkezî ücret pazarlığı, sendikal güç ve asgari ücretin, çalışan yoksulluğunda kilit bir rol oynadığını göstermektedir. Çalıştığı hâlde yoksul olanların yoksulluğun etkilerinden çıkmaları, artırılmış çalışma saatleri ve ücret, geçici iş/işler yerine, kalıcı konumların yaratılması, bireysel düzeyde veya hanede çalışan yetişkin sayısındaki artış yoluyla sağlanabilir. Burada dikkat çekilen bir diğer husus, önemli ücret artışlarının dahi, bazen yoksulluktan kurtulmaya yetmemesi, yoksulluğun yıkıcı etkilerini azaltmamasıdır (Social Protection Committee, 2012). İstihdam artışının yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede temel bir unsur olduğu konusunda yaygın olarak kabul gören bir görüş vardır. İstihdam artışı, yoksulluk riskinden kaçınmanın en iyi yolunu temsil etse dahi bu, her

zaman için yeterli değildir; sadece daha fazla iş/işler değil, aynı zamanda daha nitelikli iş/işler yaratmaya yönelik girişimleri gerektirir (Herman, 2014).

2007-2012 arası dönemde AB üye ülkelerinde çalışan yoksulluğunun yaygınlığını, temel belirleyicilerini, nedenlerini ve mekanizmalarını içeren önemli bir çalışma (Herman, 2014), çalışan yoksulluğunun 16 AB üye ülkelerinde büyümekte olduğunu, çalışan yoksulluk oranının arttığı ve çalışan yoksulluğunun yaygınlığının söz konusu ülkeler arasında önemli ölçüde farklılaştığını ortaya koymaktadır. İstihdam yapısının kırılğan ve güvencesiz nitelikleri, AB üye ülkelerinde, çalışan yoksulluğunun oransal yüksekliğinin ardındaki önemli bir unsur olarak belirmektedir. 2007-2012 dönemi arasında, AB üye devletleri arasında çalışan yoksulluğu; istihdam yapısı refah/sosyal devlet sisteminin kapsamı ve etkinliği ile sosyal ve ekonomik kalkınma düzeyine göre, benzer özellikler ve farklılıklar sergilemektedir. Ampirik araştırmalar ve AB raporları, çalışan yoksulluğun, Avrupa ülkeleri için gerçek bir zorluk hâline geldiğini göstermektedir. Söz konusu çalışma, iyileştirilmiş çalışma koşullarının ve daha nitelikli işlerin yaratılmasının, çalışan yoksulluğunu azaltmada belirleyici unsurlar olduğunu göstermektedir. Çalışan yoksulluğunu belirleyen unsurlar ve yarattığı sonuçlar, çalışan yoksulluğunu azaltmaya ya da iyileştirmeye yönelik politikaların içeriğini de etkilemektedir (Herman, 2014).

Çalışan yoksullara yönelik geliştirilen politikalar ve öneriler, yoksulluk ve sosyal dışlanma ile daha geniş bir şekilde mücadele etmeyi amaçlayan politikalarından keskin bir şekilde ayrılmaz. Dolayısıyla sosyal yardımlar biçimindeki belirli politikalar, özellikle çalışma yoksulluğuyla mücadele etmeye yönelik politikalar da aynı zamanda. Burada ayırt edici bir husus, sosyal yardım alanlar, açıkça çok yüksek bir yoksulluk riski altındayken ve politika müdahalesini hak ediyor görünmesine karşın, çalışan yoksullar daha heterojen bir kesimden oluşmasıdır. Çalışan yoksulların karşılaştıkları/karşılaşabilecekleri risk durumları, belirli hane yapıları dâhilindedir. Bu nedenle, örneğin net ücretlerin özellikle düşük olmadığı, ancak çocuklu ailelerin çalışma yoğunluğunun düşük olduğu ülkelerde, artan iş yoğunluğuna daha fazla dikkat edilmesi gerekmektedir. Asgari ücretin taban ücret sağlamadaki etkinliği, toplu pazarlık ve toplu sözleşmelerin genişletilmesine ilişkin yasalar düzeyine de bağlıdır. Asgari ücretlerin aksine, vergi ve sosyal güvenlik sistemleri aracılığıyla sağlanan yardımlar, belirli insan gruplarını ve aile türlerini hedeflemeyi kolaylaştırabilir (Social Protection Committee, 2012).

Çalışan yoksulluğu riskleri, konunun dikkat çekilmesi gereken diğer bir boyutudur. Çalışan yoksulluğu riskleri, geniş bir dizi faktörden etkilenir ve yine politikaların içeriğinin belirlenmesinde risklerin/olası risklerin dikkate alınması önemlidir. Bu faktörler, ücret belirleme mekanizmalarından, toplu pazarlık, asgari ücret politikaları gibi emek piyasası koşullarından, vergi teşviklerinden, çocuk bakımı gibi sosyal koruma sistemlerinin kurulmasına yönelik hane gelir desteği düzenlemelerinden oluşabilir. Bu nedenle, çalışan yoksulluğuna yönelik geliştirilen politikaların, çok boyutlu içeriği önemlidir. Hedeflenen politikaların, gelir düzeyi üzerinde doğrudan ya da dolaylı bir etki yaratmayı amaçlayıp amaçlamadığı, anlaşılması gereken diğer bir husustur. Asgari ücretler, sosyal yardımlar ve vergi önlemleri, bireysel veya hane geliri üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Eğitim ve yetenek/beceri gibi bireysel gelir/ücret potansiyelini artırmayı ya da birey veya hane düzeyinde daha yüksek iş yoğunluğunu teşvik etmeyi (örneğin çocuk bakım politikaları) içeren önlemler dolaylıdır. Kurumsal ortamların iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler, vergi esasları ve emek piyasası düzenlemeleri yoluyla emek gücü talebini canlandıracak önlemler ve ayrıca emek gücünün arz tarafını artırmaya yönelik cinsiyet eşitliği politikaları, yetkilendirme ve mali reformlar gibi önlemleri içerebilen politikalar önem arz etmektedir. Söz konusu politikaların bu içeriği, istihdam yapısı ve ilişkilerini de canlandırabilir. Başka bir açıdan, ekonomik kapasiteyi

artırarak ve geliri önemli ölçüde etkilemeden sosyal içermeyi sağlayabilir. Bu nedenle istihdam odaklı politikalar, çalışan yoksulluğuyla mücadelede esastır. Hanelerin iş yoğunluklarını optimize etmelerine yardımcı olabilecek çok çeşitli ve kapsamlı politikaları yaratılmasında etkilidir. İşgücü piyasasına katılımın önündeki engelleri aşamaya yönelik geliştirilen istihdam politikaları, uygun ücretle ve kaliteli çocuk bakımı, uzun süreli bakım hizmetleri, ebeveynlerin, özellikle kadınların istihdama katılımını güçlendiren iş eğitimi olanakları, daha etkili gelir destek önlemleri ve ücretli iş/işler bulma ihtimalini mümkün kılacak insan sermayesi yatırımları, yetenek/beceri geliştirme ve iş başı eğitimlerini içeren belirleyici unsurlardan oluşur (Social (Protection Committee, 2012).

Diğer taraftan, çalışan yoksulluğunun tek belirleyici kaynağı olarak, emek piyasası koşulları gösterilemez. Hane halkı yapısı ve büyüklüğü, çalışan yoksulluğunu beslemede, emek piyasası koşulları kadar etkilidir. Çalışan yoksulluğu riski, çok çocuklu veya tek ebeveynli hanelerde yüksektir. Bu nedenle sorun, sadece emek piyasası ve sosyal korumayı merkeze alan önlemlere indirgenerek çözülemeyecektir. Hane bireylerinin emek gücüne katılımlarının artırılması ile istihdamı arttırıcı uygun, nitelikli işlerin ve üretken istihdam ve çalışma alanlarının yaratılması, nitelikli çalışma koşullarının geliştirilmesi hususları önem arz etmektedir. Kadın istihdamının artırılması, yetersiz/düşük ücretli, güvencesiz ve geçici istihdamın azaltılması bir zorunluluk hâlini vurgulamaktadır. Diğer yandan, asgari ücret ve özellikle ücret gelirin vergilendirilmesi, sosyal güvenlik kesintileri gibi kamu nitelikli politikalarda, çalışan yoksullar yararına ve bu hanelerin harcanabilir gelirlerini arttırıcı düzenlemeler yapılmalıdır. Sosyal güvenlik sisteminin kapsamı geliştirilerek sosyal koruma açığı ortadan kaldırılmalıdır. Türkiye’ye ilişkin veriler, çok çocuklu aile yapısının yoksulluğun önemli kaynaklarından biri olduğunu göstermektedir. Bu anlamda çok çocuklu aile yapısının birey hak ve özgürlükleri temelinde ekonomik, sosyal, sağlık ve eğitim politikaları aracılığıyla dönüştürülmesi hedeflenmelidir (Kapar, 2010). Bu dezavantajlı koşulların yarattığı kırılgan zemin, çoklu yoksunluklara sahip, çalışan kadın yoksulları daha fazla içermektedir. “Günümüzde çalışıyor olmak, yoksulluğa karşı bir güvence oluşturmamaktadır. Tüm bu gelişmelerin toplumun en kırılgan kesimini oluşturan kadınların konumunu daha da kırılganlaştırdığını söylemeye gerek var mı” (Özbudun, 2014, s. 287)?

Çalışan Kadın Yoksulluğu ve Çalışan Kadın Yoksullar

Esnek emek rejiminin yarattığı çalışma biçimlerinin yaygınlaşması, yoksul çalışan kesimin oranlarında da yükselişe neden olmuştur (Bauman, 1999; Kapar, 2005). Bu durum, değişen emek piyasasında kadınların, erkeklerle eşit koşullarda ve ücretlerde çalışmaması sorununu ortaya çıkarırken kadınların çalışan yoksullar içindeki oranını ise önemli ölçüde arttırmıştır. Kadınların yüksek ücret ve vasıflı işlere erişimlerini güçleştiren bu durum, kadınların giderek enformelleşen sektörlerde, örgütsüz ve yetersiz/düşük ücretli bir biçimde emek piyasasına eklemlenmelerine neden olmuştur (Ofloğlu ve Balcı, 2016). Yoksulluğun kadınlaşması, yoksulluğun giderek kadınların sorunu hâline geldiğini, artan oranda kadın ve kadınlara bağlı yaşayan çocukların yoksulluk sınırının altına düştüğünü vurgular. Yoksulluğun kadınlaşmasını etkileyen unsurlar, çok boyutludur ve birbiriyle ilişkili sorunsallar içerir; hane yapısının değişmesi, boşanma oranlarının ve evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması, çocukların kadınlar tarafından bakılması ve bu nedenle tek ebeveynli kadın olan hanelerin oranındaki artış, düşük eğitim seviyesinden kaynaklı emek piyasasına içerilmeme ya da niteliksiz ve düşük/yetersiz ücretle çalışma, eşitsiz cinsiyet ilişkileri, evli kadınların hane içinde verilen karar mekanizmalarındaki konumu ve etkinliği, cinsiyet ayrımcılığı, kültürel ve geleneksel yapıların kadınların yoksulluktan kurtulabilme yapabilirliğini güçleştirme şeklinde beliren birbiriyle ilişkili sorun alanları (Gökovalı ve vd., 2014) kadın yoksulluğu üzerine düşünmeyi zorunlu hâle getirmektedir. Ancak kadınların giderek yoksullaşmasını belirleyen

süreçlerin, kaynakların ve unsurların kavrayışı, elbette sadece hane geliri, iktisadi yapı ve emek piyasasının nitelikleri bağlamıyla açıklanamaz (Gökovalı ve vd., 2014; Chant, 2014). Toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım, eril tahakkümün ve cinsiyetçi ideolojinin kadınların çoklu dezavantajlılıklarını üretmedeki rolü üzerinde düşünmenin imkânlarını sağlar. Kadınların çoklu dezavantajlılık durumları, sadece emek piyasasına içerilme biçimleri ve elde edeceği gelir/ücretin niteliği değil, sosyal, kültürel yapı ve hane yapısının nitelikleriyle de fazlasıyla ilgilidir. Yoksulluğun kadınlaşmasının nedenleri, kaynakları ve iyileştirmelerin imkânları üzerinde düşünmek, kadının kendi bedeni ve yaşamı üzerinde kontrolüne imkân verecek gücün yokluğunu da dikkate almayı gerektirir. Başka bir açıdan “yoksulluğun kadınlaşması”, yoksulluğun belirli kategorilerde daha fazla derinleşen ve yoğunlaşan içeriğine vurgu yapar (Topçuoğlu ve Aksan, 2014). Yoksulluğun kadınlaşması, yoksulluk çalışmalarına geniş bir bakış açısı sunmaktadır (Bora, 2019, s. 98). Yoksulluğun ‘kadın’ boyutu, hane içi ve hane dışındaki yapılara bakmayı gerektirir. Kaynaklara ve güce erişim ve bunları kullanma noktasında kadınlar ve erkekler farklı araçlara sahiptirler. Fakat toplumsal alandaki ve hane içindeki kaynaklar ve araçlar normatif hâle gelmiş olan cinsiyet eşitsizliği ve beklentilerinden tam olarak muaf değildir (Körükmez, 2008, s. 219). “Tüm emekçi kitleleri hak kaybına uğratan neoliberal ekonomi politikaları kadın emeğini daha büyük bir çöküntü içine sokmuştur” (Yiğit, 2022, s. 381). Bu nedenle “kırılgan bir kategoriye temsil eden kadınlar” (Topçuoğlu ve Aksan, 2014, s.156), hane yapısı ve emek piyasası içerisinde cinsiyet eşitsizliği ve yapabilirliklerinin sınırlarının eril tahakkümle çevrilmesinden kaynaklı çok yönlü yoksunlukları daha derin boyutlarda deneyimlenmektedir. Isabell Lorey (2016), bir taraftan sosyal korunaksızlıktan ortaya çıkan “kırılganlık”, “kırılganlaşma” ve “kırılganlık hâli”ne (2016, s. 27) vurgu yaparken, diğer taraftan da içerisinde bulunduğumuz neoliberal koşulların, güvencesizlikler, yoksunluklar ve yönetim stratejilerinin bizi yeni öznelleşme süreçlerine dâhil ettiğinden söz eder. Bu düzlemde “kırılganlaşma, güvencesiz işler ve ücretli istihdam ile sağlanan güvence yokluğundan daha fazla bir anlam taşır” (Lorey, 2016, s. 17). Bu durum, aynı zamanda kırılgan toplumsal varoluşun yeniden üretildiği bir sınıfsal bağlama da gönderme yapmaktadır. Aksu Bora’ya (2021) göre, “bu kadınlar için sınıfın deneyimlenme biçimi esasen, dışlanma ve aşağılanmadır. Güvensizlik, içerleme ve tereddüt, bu deneyimin duygu yapısını oluşturur” (Bora, 2021, s. 57). Özellikle dezavantajlı bireyler ve gruplar açısından, çok yönlü yoksunluk, kırılgan ilişkiler ve toplumsal tecrite maruz kalmakla sonuçlanmaktadır (Castel, 2000, s. 520). Ekonomik boyutta yaşanan kuralsızlık ve istikrarsızlık, “sosyalliklerin istikrarsızlaşmasını” (Castel, 2000, s. 525) da beraberinde getirmektedir. “Sosyal kırılganlığın yükselişi” (Castel, 2000, s. 525), nihayetinde geçicilik, iş piyasasındaki konumların geçiciliğinden, işle, iş piyasasında ve iş dışında ilişkilendikleri diğerleriyle sadakati ve uzun soluklu ilişkileri geliştirmekten alıkoymaz. Dolayısıyla “güvencesiz çalışma kırılgan ilişkilerle bağlantılıdır” (Castel, 2000, s. 525). Bu nedenle kırılganlık, yalnızlık, tekinsizlik ve kaygılı olma hâllerini ifade eder. Bu duygu yapısının tezahürleri, kadınların hayatlarının her alanında, gündelik deneyimlerinde, bedenlerinde, ilişkilerinde, evlerinde, duygusal temaslarında ve yargılarındadır (Bora, 2021, s. 57). Kadınları, “içinde yaşadıkları maddi koşullar kadar, bu koşullara ilişkin algılarını, koşullar içindeki hareket yeteneklerini, stratejik araçlarını ve başkalarına ilişkin değerlendirmelerini (ki habitus da bütün bunların bileşimidir) dikkate almamız” (Bora, 2021: 140) kırılganlığı bu açıdan anlamamızı sağlar. Bir yaşam biçimi olarak güvencesiz ve korunaksız bir şekilde ihtiva ettiği yetersizlik duygusu üzerinden işleyen gündelik hayat kurgusu, kadın için kırılganlık zemininde işler. “Kırılganlaşma beklenmeyenle, tesadüfle birlikte yaşamak anlamına gelir” (Lorey, 2016, s. 17). Güvenlik açığı ve korunma güdüsünün varlığımızda yarattığı korku ve kaygının yol açtığı varoluşsal kırılganlaşma (Butler, 2005), toplumsal ilişkilerimizin ve benliğimizin düzenleyici ve disipline edici bir yönüne işaret eder. Çoklu yoksunluk ve dışlanma süreçlerine maruz çalışan kadın yoksulluğu açısından kırılganlık;

gündelik hayatın ayrılmaz bir parçasıdır ve duygularını, bedenlerini ve öznelleşme süreçlerini saran sürekli bir tehdit ve baskıdır.

Kadınların iş piyasasına niceliksel anlamda daha fazla içermeleri, erkeklerle eşit oldukları anlamına gelmemektedir. Kadınlar; kısmi zamanlı, geçici, kırılğan, düşük ücretli işlerin olduğu sektörlerde güvencesiz çalışmaktadırlar. Dolayısıyla ücretli çalışma, yoksulluktan çıkmak için güvenli bir yöntem sağlamamaktadır (Ecevit, 2021, s. 68). Bu açıdan kadınlar özel bir risk grubu oluşturmaktadır ve bu evrensel bir sorundur (Yarar, 2015, s. 36). Yıldız Ecevit'e göre, kadın yoksulluğunun kalıcı hâle gelmesine neden olan koşullar; gelir dağılımındaki eşitsizlik ve hane içi gelir yetersizliği, kaynaklara erişim ve kullanımdaki eşitsizlik, emek piyasasındaki cinsiyete dayalı eşitsizlik, ücretsiz ev içi emeği, ekonomik ve siyasal karar mekanizmalarında yaşadıkları dışlanmadır (2003, s.85). Kadının emek piyasasına eklenmesi, niceliksel olarak bir artış gösterse dahi bu içerilme, hâlâ riskli, güvensiz ve esnek işleri içermektedir (Özşahin ve Uluer, 2014, s. 266). Dolayısıyla düşük/yetersiz ücretler, uzun çalışma saatleri, geçici ve güvencesiz bir biçimde çalışma, kadın yoksulluğunu daha derin hâle getirmektedir (Güneş, 2011, s. 219). Enformel iş/işler ve çalışma koşulları ile yoksulluk birbiriyle özdeşleşen bir durumu da ortaya koymaktadır. Enformel iş/işler ve çalışma koşullarına eklenme, yoksulluğun kadınlaşmasında belirleyici bir unsur olarak belirmektedir (Ulutaş, 2009, s. 30). Düşük değerli, istikrarsız, düzensiz, yüksek riskli ve düşük verimli ekonomik faaliyetlere "sıkışmış" çalışan kadın yoksullar (Spooner, vd., 2011), günümüz yoksulluğunun "yeni aktörleri" (Kahraman, 2015) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışan kadın yoksullar, kendi hesabına çalışan veya ücretli işçiler, düşük ücretli, yüksek riskli, kırılğan, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde sıkışıp kaldıkları bir durum söz konusudur. Kırılğan geçim kaynakları istikrarsızlık, öngörülemeyen, düşük gelir ve kötü çalışma koşullarıyla karakterize edilir. Genel olarak bu tür kırılğan geçim kaynakları, kayıt dışı ekonominin bir parçasıdır; değeri bilinmez, kayıt altına alınmaz, korunmaz ve kamu yetkilileri tarafından denetlenmez. Bu emek gücünün, sosyal güvenceden ve işçi sendikaları veya benzeri kuruluşlar aracılığıyla örgütlenme yeteneğinden yoksun olma olasılıkları daha yüksektir (Spooner, vd., 2011). Bu düşük değerli ve istikrarsız kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde kadınlar fazlasıyla temsil ediliyor. Ev içinde ücretsiz ve büyük ölçüde değeri bilinmeyen bakım işleri, istihdam seçimlerini büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Bu "zaman yoksulluğu" (time poverty) ve "mobilite eksikliği", kadınların eğitime ve bilgiye erişimini kısıtlamakta ve geçim kaynaklarını iyileştirme şanslarını azaltmaktadır. Bu nedenle hem hanelerde hem de toplumda cinsiyete dayalı güç ilişkileri ve kadınların piyasalardaki gücünü ele alan yaklaşımları geliştirmek gerekir. Meseleye bu açıdan yaklaşmak, kadınların kırılğanlık döngülerine yoğunlaşmak, kırılğanlığın temel nedenlerini ele almak, çalışan kadın yoksulların geçim kaynaklarında uzun vadeli ve bütünsel iyileştirmeler sağlamak bakımından, olası olanakları tartışmayı mümkün kılmaktadır. Sosyal koruma, kriz zamanlarında en kırılğan olanlar için bir rol oynayacak olsa dahi, en etkili ve güçlendirici hedef, insana yakışır işe/işlere erişerek yoksulluk ve kırılğanlığın kısır döngüsünden kalıcı olarak kaçabilmelerini sağlamaktır (Spooner, vd., 2011). Bu nedenle, "kırılğan geçim kaynakları", yeterli, güvenli ve çeşitlendirilmiş varlık birikimini sağlayamayan geçim kaynaklarıdır. Kadınlar; bakım işleri, ev işleri ve ev eksenli çalışma gibi kayıt dışı ekonomideki en kırılğan geçim kaynaklarında oransız bir şekilde temsil edilmektedir. Bu tür "kadın işi" (women's work) "görünmez", "değersiz" ve "korunmasız"dır. Buradaki anlamıyla kırılğanlık, bir topluluğun veya bireyin, onları dış sarsıntılara ve basınçlara/gerilimlere karşı daha duyarlı hâle getiren ve bunların zarar verici etkilerine daha az tepki verip uyum sağlamasını kolaylaştıran koşulları ifade eder. Kadınların yaşamlarını çevreleyen cinsiyetçi normlar ve kurallar bu kırılğanlığı şiddetlendirme eğilimindedir. Öncelikle belirtilmelidir ki, kadınlar sarsıntı ve baskı/gerilimlerin, bu zararlı

etkilerine daha fazla maruz kalan kategoriye temsil etmektedir. Bunun elbette farklı türden nedenleri vardır. Kadınlar; barınma, finansal tasarruflar ve iyileştirilmiş istihdam fırsatları sağlayan sosyal ağlara erişim gibi, tipik olarak erkeklere göre daha az varlığa sahiptirler. Geçinme/yaşamı idare etme kaynaklarına yönelik bu gerilimler, kadınlar üzerinde daha fazla artmaktadır. Kadınlar ayrıca doğum, terk edilme, dul kalma ve cinsiyete yönelik şiddet gibi belirli sarsıcı darbelere maruz kalmaktadır. Önemli bir diğer husus, kadınların geçim kaynaklarının ve seçeneklerinin, toplumsal normlar tarafından sınırlandırılmasıdır. Bakım ve ev işlerinde toplumsal cinsiyete dayalı sorumluluk, kadınların ücretli iş için ayrılan sürelerini azaltır; bu durum kadınların tüketim açısından olduğu kadar zaman açısından da yoksul olmalarının koşullarını üretir. Vurgulanması gereken diğer bir husus, çoğu zaman toplumsal ve kültürel inançların/değerlerin, kadınların hareketliliğini ve iyi ücretli bir istihdama erişimlerini kısıtlamasıdır. Bu durum, kadınların riskleri yönetme, değişen koşullara uyum sağlama, yeni ve gelişen geçim fırsatlarından yararlanma konusunda, daha sınırlı kapasitelere sahip olmalarına neden olur. Kısa veya uzun vadeli ekonomik baskı/gerilimlerle karşı karşıya kalan kadınlar, genellikle az sayıdaki maddi değeri düşük ama manevi değeri anlamlı olan varlıklarını elden çıkarırlar. Bu bir “zalimce döngü” yaratarak kadınların kırılğanlıklarını birleştirir ve sürekli kılar. Hane içinde cinsiyete dayalı güç ilişkileri, kadınların, emek, ürün ve hizmet piyasalarına katılımında eşitsizliklere yol açmaktadır. Vurgulanması gereken diğer bir mesele, kadınların ücretsiz ev ve bakım işlerinden sorumlu olarak algılandığı ve koşullandırıldığı cinsiyete dayalı iş bölümünün, toplumlar, bölgeler ve devletler arasında oldukça yaygın olmasıdır. Farklı olan durum, kadınların bu cinsiyete dayalı iş bölümü tarafından ve ayrıca ev dışındaki hareketliliklerini kısıtlayan cinsiyetçi biat/itaat ve uygunluk normları tarafından kısıtlanma derecesidir. Ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ele alma girişimleri, yalnızca hanelere ve topluluklara odaklanamaz. Piyasalardaki politikalar, aktörler, kurallar ve uygulamalar da toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürekli kılmaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyete duyarlı gelişimin hane halkı, topluluk ve piyasayı dikkate alması gerekir (Spooner, vd., 2011). Çalışan kadın yoksulluğunun kaynaklarını, nedenlerini, ayırt edici ve belirleyici niteliklerini, konuyla ilgili farklı ülke bağlamlarında gerçekleştirilen uygulamalı çalışmaların konuya yaklaşımları, çarpıcı sonuçları ve önerileri üzerinden de görmek mümkündür. Aşağıda yer alan ilgili çalışmalarda vurgunun “olguya” ve “özneye”, bazı yerlerde her ikisine eş zamanlı yapıldığı görülmektedir.

ABD’de derin yoksulluğun ve bunun kadınlar için ortaya koyduğu özel güçlüklerin bütüncül bir görüntüsünü sunan bir çalışmada (Cho & Cooper, 2014), yoksulluk içinde yaşayan kadınların gerçekleri ve (olmayan) seçenekleri ele alınmaktadır. Yoksulluk hakkında sorular sormak; gelir, erişim ve güç gibi eşitsizlikle ilgili soruları zorunlu olarak gündeme taşır. Bu, daha fazla ekonomik güvensizliğe ve eşitsizliğe katkıda bulunan makro düzeydeki politikalara bakmayı da gerekli kılar. ABD’deki yoksulluğu eşdeğer ülkelerdeki yoksullukla karşılaştıran ve yoksulluğu hangi politikaların hafifletebileceğine (yoksa da ortadan kaldıramayacağına) ilişkin öneriler sunan bu çalışmada, kadınlar arasındaki yoksulluğun daha da kötüleşebileceğine vurgu yapılmaktadır. Söz konusu çalışma, 2012’de aşırı yoksulluk içindeki yaşlı kadınların oranının %18 arttığını göstermektedir. Tüm gelir seviyelerindeki kadınların genellikle kendilerinden önceki ve sonraki nesillere bakıcılık yaptığı ve bunun içinde bulunan yoksulluğun yükünü daha da ağırlaştırdığı, yine araştırmadan görülebilmektedir. Yoksulluk içindeki kadınların yaşamları güvencesizdir ve yoksulluk içindeki kadınlar şiddete, haksız çalışma ve barınma uygulamalarına, ayrımcı ücretlendirmeye işte ve evde tehlikeye karşı daha savunmasızdır. Yaşanabilir bir ücrete, uygun fiyatlı konutlara, sağlık hizmetlerine, çocuk bakımına, ücretli hastalık iznine, eğitime ve öğretime sınırlı erişim, kadınların yoksulluktan kurtulma becerisini giderek daha fazla tehlikeye atmaktadır. Yoksul kadınların seçenekleri de genellikle eşit derecede dezavantajlı seçenekler sunar. Hasta bir çocuğa bakmak bir işe mâl

olabilir. Yiyecek satın almak, bir elektrik faturasının ödenmesini engelleyebilir. Barınaktan kaçınmak, bir akrabanın evinin aşırı kalabalık olması anlamına gelebilir. Yoksul kadınlar, ayrıca açlık, kronik hastalık, tedavi edilmeyen sağlık durumları ve akıl/ruh sağlığı sorunları dâhil olmak üzere olumsuz sağlık sonuçlarıyla karşılaşmaktadır (Cho & Cooper, 2014). ABD’de Amerika’da kadınların yoksul olma olasılığı erkeklerden %35 daha fazladır ve bekâr anneler en yüksek riskle karşı karşıyadır. Çocuklu bekâr kadınların %35’i yoksulluk içinde yaşamaktadır ve çocuklarını büyütmektedir. Legal Momentum, yoksul Amerikalıların ezici çoğunluğunu oluşturan kadın ve çocukları, yoksulluğu azaltmayı hedefleyen politikalar oluşturmanın merkezinde tutmak amacıyla ulusal yoksullukla mücadele gruplarının çalışmalarına toplumsal cinsiyet merceğini getirmiştir. ABD’de yoksulluğun ölçmeye başlanmasıyla birlikte, kadınların, erkeklerden daha yoksul olma olasılığına sahip olduğu görülmeye başlanmıştır. (Legal Momentum).

“Kalıcı eşitsizliğe”; düşük/yetersiz ücret, cinsiyete dayalı ücret farkı, yetersiz sosyal güvenlik ağı, uygun ücrete çocuk bakımı eksikliği ve aile bakım sorumlulukları gibi birçok faktör katkıda bulunur. Bu da kadınları dezavantajlı durumların içine daha fazla düşürür. Kadınlar, emek gücünün yaklaşık yarısını oluşturmalarına rağmen ülkedeki en düşük ücretli işçilerin %60’ını oluşturmaktadır. Kadınların sahip olduğu işlerin ücretleri, geleneksel erkek kariyer mesleklerinden sürekli olarak daha düşüktür. Kadınlar aynı kıdeme veya iş deneyimine sahip olsalar dahi genellikle erkek meslektaşlarından daha az ücret alırlar. Bu eşitsizlik, istihdamın tüm seviyelerinde mevcuttur. Kadınlar ve çocuklar ülkedeki yoksulların %70’inden fazlasını oluşturmaktadır. Çok yakın zamana kadar ve hâlâ birçok eyalette olduğu gibi işsizlik sigortası tam zamanlı işçilerle sınırlanmıştır. Büyük çoğunluğu kadın olan yarı zamanlı çalışanlar, işlerini kaybettikleri durumlarda yardımlardan da yoksun kalmaktadırlar. Muhtaç olan ailelere açlık, evsizlik ve elektrik kesintileri gibi acil maddi sıkıntıların önlemeye yönelik yeterli destek sunulmamaktadır. Amerika’da 11,5 milyon bekâr annenin varlığına dikkat çekilmektedir. Kadınların emek gücüne katılımı artmasına rağmen uygun ücretle çocuk bakımı arzı çok geride kalmıştır. Bu durum, birçok bekâr annenin, çalışmayı göze alamadığı veya yetersiz gelirlerinin büyük bir kısmını çocuk bakımı için harcamak zorunda kaldığı durumlara yol açmaktadır. Vurgulanması önemli diğer bir husus ise medeni durumdan bağımsız olarak aile bakım sorumluluklarının, daha çok kadınların sorumluluk alanı içinde tanımlanmasıdır. Bir çocuğun veya akrabanın hastalık durumunda, kadınlar işinden ve gelirinden daha fazla fedakârlık ederek onlara bakmak zorunda kalmaktadır. Ücretli hastalık izninden yoksun birçok düşük ücretli işçi açısından bir çocuğu doktora götürmek, mali durumu zaten kırılma noktasına dayanan işçiler için yarım veya tam günlük ücretlerini kaybetmek anlamına gelmektedir (Legal Momentum).

Belçika ve Çin’de çalışan kadın yoksulların uluslararası bir profilini ortaya koyan çalışmada (Liu, 2019), farklı sosyo-ekonomik gelişme ve kültürel yapıya sahip iki farklı ulusta istihdamın yüksek oranda kadın katılımıyla karakterize edildiği görülür. Çalışma, cinsiyete dayalı istihdam ayrımlarının önemli rolüne ışık tutarak cinsiyet ideolojisi (gender ideology) ve kalıp yargıların istihdam farklılıklarını açıklamada önemli olduğunu göstermektedir. Kadınların emek piyasasındaki dezavantajlı konumlarını azaltmak, kadın katılımının teşvik edilmesinin belirgin önlemlerle birleştirilmesi gerektiğini vurgular. Başka bir açıdan, işyerinde yoksulluğun toplumsal cinsiyete dayalı eğiliminin nasıl geliştiği ve bunun kadınların emek gücü piyasasındaki konumuyla nasıl ilişkili olduğu üzerinde düşünmeyi sağlar. Son yıllarda, her iki ülkede de toplam çalışan yoksul nüfus içinde kadınlar, daha yüksek bir oranı paylaşmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı çalışan yoksulluğu, her iki ülkede de öne çıkan konular arasındadır. Buna göre kadınlar, istihdam durumuna göre düşük kaliteli işlerde daha fazla temsil edilmektedir. Çalışan yoksulluğu, özellikle düşük kaliteli/nitelikli işlerde çalışan kadın işçiler

arasında kronik bir duruma dönüşmüştür. Sosyal risk daha çeşitli ve öngörülemeyen hâle geldikçe bir işe sahip olmak (özellikle düşük kaliteli işler), kişinin sosyal hakları ve ilgili sosyal güvenliği daha kırılgan bir bağlantı hâline gelmektedir. Belçika’da düşük gelirli işlerde çalışan kadınların sayısı artmaktadır ve medeni durumları istikrarsızlık eğilimi göstermektedir. “Bekâr çalışan anneler” daha yüksek yoksulluk riskine maruz kalmakta ve kırsal kesimdeki kadınlar, Çin’de çalışan kadın yoksullar arasında aşırı temsil edilmektedir (Liu, 2019). Her ulusun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ve ilgili aile politikaları, kadınların emek piyasasına eşitsiz katılımını derinden şekillendiren çok daha karmaşık bir etkileşimi içermektedir. Yoksulluğun toplumsal cinsiyet analizi, sosyo-ekonomik ilişkilerin aile, emek piyasası ve sosyal refah devletinin nitelikleriyle olan etkileşimine yoğunlaşır. Bu bakış açısıyla gerçekleştirilen analizler, sadece cinsiyete dayalı ücret/gelir farkları ve cinsiyete dayalı istihdam ayrımı gibi emek piyasasında cinsiyete dayalı çalışma koşullarını anlamakla kalmaz, aynı zamanda ev işi dağılımındaki cinsiyet eşitsizliğiyle de bağlantı kurar. Cinsiyetler arasındaki fark artmakta ve kadınlar için çalışan yoksulluğunun artış oranı, erkeklere göre daha yüksek seyretmektedir. Bu da istihdama katılımındaki artışın, kadınların çalışan yoksulluğuna düşme riskini azaltmadığını göstermektedir. Son yıllarda çalışan yoksullar arasında kadınların daha yüksek bir orana sahip olması, düşük istihdam durumuna sahip düşük/yetersiz ücretli ve part-time çalışan kadınlara odaklanmaya katkıda bulunmaktadır. Kadınlar, tüm yaş grubu erkeklerden daha fazla zorluk ve belirsizlikten mustarıdır (Liu, 2019). Çalışan kadın yoksulların karşılaştığı sorunların kapsamı geniş ve karmaşıktır. Bu sorunlardan biri olan cinsiyetçilik/cinsiyete dayalı ayrımcılık, birbiriyle ilişkili diğer ayrımcılık biçimlerine dayanmaktadır. Kadınlar, çalışmanın önündeki sistematik engeller, düşük ücretli ve güvencesiz işler nedeniyle yüksek yoksulluk riskleriyle karşı karşıyadır. Irksallaştırılmış kadın (racialized women), engelli kadınlar ve bekâr anneler dâhil olmak üzere, çoklu engelle karşılaşanlar, daha yüksek yoksulluk riski altındadır (Canadian Women Foundation).

Kanada nüfusunun yüzde 12’si görece gelir yoksulluğu içinde yaşıyor ve %33’ü üç aylık gelirlerinden vazgeçmek zorunda kalsalardı, yoksulluğa düşme riskiyle karşı karşıya kalacaktı (OECD, 2020), (Canadian Women Foundation). Kanada’ya ilişkin gerçekleştirilen, Büyük Toronto Bölgesi’nde (GTA) farklı alanlarda çalışan kadınların yaşamlarına çalışan kadın yoksulluğu boyutuyla dikkati çeken bir araştırmada (Khosla, 2014) kadınların “bakım ekonomisi” işlerinin çoğundan sorumlu tutulan ve bu işleri gerçekleştiren kesimi oluşturdukları görülmektedir. Bakım ekonomisi hem ücretli hem de ücretsiz bakım faaliyetlerini içerir. Ücretsiz bakım ekonomisi; çocuk yetiştirmek, yemek hazırlamak, temizlik yapmak, aile üyelerine ve akrabalara bakmak, aile ve topluluk ağlarını ya da ilişkilerini sürdürmekle ilgilidir (Khosla, 2014, s. 8). Kadınların ev içinde çalışmasının hak ettiği değeri görmemesinin nedenlerinden biri, ana akım ekonomide emeğinin görünmez olmasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu araştırma, ev dışında tam ve yarı zamanlı çalışan kadınların, kendilerini ve ailelerini geçindirmeye çalışırken çok çalıştıklarını ve bitkin düştüklerini ortaya koymaktadır. Kadınların çoklu sorumluluklarına karşı, toplum tarafından çok az sorumluluğun varlığına dikkat çekilmektedir. Bekâr bir anne, engelli ya da engelli çocuğu olan bir anne olmak, hayatı daha da zorlaştırmaktadır. Kadınlar giderek daha bağımlı hâle gelen ebeveynlere veya akrabalara ve küçük çocuklara bakmak zorunda oldukları gibi, diğer aile sorumluluklarını ve işlerini de yürütmeye çalışmaktadırlar. Kadınların ev içi yüklerini büyük ölçüde azaltacak öneriler ise çocuk bakımı (kreş dışında), parklar, rekreasyon ve sosyal hizmetler, barınma, toplu taşıma, toplu konutlar, mutfaklar, çocuk bakımı gibi erişilebilir ve uygun ücretli kamu hizmetleri ile engelli, özel gereksinimli yaşlı ve çocuklara yönelik hizmetlerden oluşmaktadır (Khosla, 2014, s. 25). Araştırma, günümüzde Büyük Toronto Bölgesi’nin, sendikası iyi işlerin büyük ölçüde kaybedildiği ve giderek kadınlaştırılan, irksallaştırılan çok sayıda yeni göçmeni içeren artan yoksullukla birlikte düşük ücretli bir ekonomi hâline geldiğini gözler önüne sermektedir.

Kadınlar için esas mesele, güvencesiz işler ve güvencesiz bir gelecekle başa çıkmaya çalışmaktır. Vurgulanması gereken diğer bir önemli husus ise yaşlı kadın işçilerin durumuna ilişkindir. Yaşlı kadın işçilerin, becerilerine, olgunluklarına ve işyeri deneyimlerine artık değer vermeyen bir emek piyasasında, sıkışmış/yenik düşmüş hissederek büyük bir hayal kırıklığı ve umutsuzluk içinde bırakıldıkları görülmektedir. Bir taraftan kolayca değiştirilebilir ve “tek kullanımlık” olduklarını hisseden bu kadınların diğer taraftan da uzun süreli bir işi ve sendika temsilini kaybetmeleri hem kendileri hem de aileleri için çifte tehlike anlamına gelmektedir. Söz konusu araştırma bağlamında vurgulanması gereken diğer bir husus da güvencesiz işlerin, kadınların, mesleklerine ve hatta çalıştıkları sektöre göre sınıflandırılmasının giderek zorlaşmasıdır. Bu durum kadınların tamamen farklı sektörlerde ve iş sınıflandırmalarında iş aramasını beraberinde getirmiştir (Örneğin tam zamanlı bir makine operatörü olarak çalışmaktan, gıda işlemede yarı zamanlı bir işe kaymaya başlanması gibi). Benzer sorunların yalnızca görece yaşlı kadınlar tarafından değil genç kadınlar tarafından da deneyimlendiği görülmektedir. Bir eğitim ve kıdem elde etmek için harcanan yıllara rağmen kısa vadeli sözleşme ve geçici işlerin süregiden kısır döngüsünde sıkışıp kalmanın yarattığı hayal kırıklığı bu genç çalışan kadın yoksulların sıradan deneyimi gibi gözükmemektedir. Deneyimlerinin yanı sıra önerilerine de ses verilen bu araştırmanın bulguları göstermektedir ki, yaşamak istedikleri “istikrar” ve “saygınlık”ı mümkün kılacak şekilde önerileri: sendikal avantajın geri alınması, güvencesiz istihdamda işçi haklarının korunması, kadın işçiler ve aileleri için sosyal altyapıların ve desteklerin iyileştirilmesine vurgu yapmaktadır (Khosla, 2014).

“Zaman yoksulluğu” (time poverty) çalışan kadın yoksulluğunun önemli bir niteliğini oluşturmaktadır. Pakistan’da çalışan kadın yoksul deneyimlerine odaklanan bir çalışmada, çalışan kadın yoksulluğu, zaman yoksulluğu bağlamıyla tartışılmaktadır. Zaman yoksulluğunun görülme sıklığı %14’tür. İstihdamdan bağımsız olarak kadınların erkeklere göre daha fazla zaman yoksulu olduğu görülmüştür. Gerçekleştirmeleri gereken “kadınlara özgü faaliyetler”, bu durumun nedenini oluşturmaktadır. Çalışan kadınlar, istihdama dâhil olmayanlara göre çok daha fazla zaman yoksuludur. Bir işte çalışan kadın, zaman yoksulluğu ile ekonomik yoksulluk arasında büyük bir takas yapmak zorundadır. Genellikle uzun çalışma saatleri gerektiren ve düşük ücret oranları sunan sektörlerde çalışan kadınlar, daha fazla zaman yoksuludur. Bu, eş zamanlı hem para hem de zaman yoksulu olma eğiliminde olan işçiler açısından, iki kat tehlike durumunu beraberinde getirir. Zaman yoksulluğu ile düşük gelir arasındaki yakın ilişkinin bu sonucu desteklediği ortaya konulmaktadır. Zaman yoksulluğunun yoğun olduğu sektörlerde asgari ücret ve çalışma saatlerinde, zaman yoksulluğunun azaltılmasına yardımcı olabilecek önleyici uygulamaların ihtiyacına dikkat çekilmektedir. Ekonomik yoksulluğun ortadan kaldırılması, sadece hayatta kalmak için düşük ücretlerle uzun saatler çalışma ihtiyacını da ortadan kaldıracaktır. Yazarların bu çalışmada vurguladığı asıl husus, kadın ve erkek arasında adil bir sorumluluk dağılımına ihtiyaç olduğudur (Najam-us-Saqib, & Arif 2012).

Türkiye’de hizmet sektöründe çalışan kadın yoksulların karşılaştığı ekonomik ve toplumsal zorlukları ele alan çalışmada (Savran, 2007), bebek bakımında ve ev içi hizmetinde çalışan kadınların, çoğunlukla düzensiz istihdam edildiği, asgari ücretin altında ücret aldıkları, sosyal güvenlik sisteminin dışında kaldıkları ve bu nedenle de düzensiz ve yetersiz ücret alan bir emek gücü olarak tanımlandıkları görülmektedir. Söz konusu çalışmada, yoksulluğun ve ekonomik zorlukların deneyimlenmesi, toplumsal cinsiyet bağlamında da değişkenlik göstermektedir. Erkeklere kıyasla, daha düşük ücretli işlerde ve enformel sektörde güvencesiz çalışmak zorunda kalan kadınlar, çalışmalarına rağmen yoksulluk sınırına erişememektedir. Çalışmanın bulguları, çalışan kadın yoksulların işverenlerle arasında enformel bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. İşverenler ve kadınlar arasındaki enformel ilişki, kadınların düzensiz ve değişen miktarlarda gelir elde etmelerine ve işverenlerin ise ücretini ödedikleri

hizmetten daha fazla hizmet elde etmelerine neden olabilmektedir. Çalışan kadın yoksulların yoksullukla en önemli baş etme stratejisi bir işte çalışmalarıdır. Kadınların ailelerinin yaşadıkları derin yoksulluk, kadınları çalışmaya zorunlu kılmaktadır. Söz konusu çalışmada, ailelerinin ortalama toplam gelirleri, açlık sınırının sadece biraz üstünde belirmektedir. Hizmet sektöründe çalışan kadın yoksulların işlerinin düşük ücretli olmasının nedenlerinden ilki, bu işler için çok fazla emek gücü arzının olmasıdır. Çünkü kırsal alanlardan kentlere işe erişmek için göç eden kadın sayısı oldukça fazladır. Diğer neden, çalışan kadın yoksulların orta sınıf işverenlere hizmet sunmalarıdır. Türkiye’de orta sınıf ücretleri, çalışanların ücretlerini artırmak veya onların sosyal sigorta masraflarını karşılamak için uygun yeterlilikte değildir.

Sonuç ve Değerlendirme

İlgili kuramsal literatür ve konuyla ilgili farklı ülke bağlamlarını içeren uygulamalı çalışmalar, çalışan kadın yoksulluğunun, emek piyasasının heteronormatif kurulumu ve işleyişinin dikkate alınarak anlaşılabilirliğini göstermektedir. “Kadını” saran özgül koşulları ve deneyimleri dâhilinde, cinsiyet körü olmayan bir yaklaşımla konuya yaklaşmak; aynı zamanda yeni yoksulluk olgusunun ve onun bir tezahürü olan çalışan yoksulluğunun yapısal nedenlerinin ve yıkıcı etkilerinin kavrayışına da katkı sağlayacaktır. Çalışan kadın yoksulluğu, “kadınlar” açısından, çoklu yoksulluk ve dezavantajlılık durumlarını ve deneyimlerin derin boyutlarda farklılaşan ve tek bir kategori içerisinde değerlendirilmeyecek içeriklerini vurgulamaya katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda “çalışan kadın yoksulluğu”, çoklu dezavantajlara sahip kadınlar açısından, çalışan kadın yoksulluğunun bir niteliğini oluşturan, “zaman yoksulluğu” gibi yoksulluğun aldığı yeni ayırt edici unsurları, toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde deneyimlenen farklı kadın yoksulluklarını (çalışan ve çalışmayan ya da iş arayan yoksul kadınlar) üzerine yeniden düşünmeye imkân vermektedir.

Çalışan kadın yoksulluğu ve çalışan kadın yoksullara ilişkin açıklamalar ve farklı ülke araştırmaları, dünyada ve Türkiye’de bu olgunun giderek derinleştiğini ortaya koymaktadır. Kadının ailesinin içinde bulunduğu derin yoksulluk durumu, kadının tek ebeveyn olduğu hanelerin oranının giderek artması, kadının hane içerisinde hasta, yaşlı ve çocuk bakım yükünü taşıması ve bu yükün ağırlığının giderek artması, çalışan kadın yoksulluğunun ayırt edici niteliklerinin birer tezahürü olarak belirmektedir. Çalışan kadın yoksulluğunun yapısal kaynakları, nedenleri, kapitalist birikim rejiminin kadınları emek piyasasında en altta konumlandıran işleyişinin bir sonucudur. Çalışan kadınların yoksulluğu, kadınların sadece hanelerinin ataerki işleyişinin bir kurbanı olarak değil, kapitalizmin daha karmaşık ilişkilerinin ve incelikli patriyarkal işleyişinin de neticesinde daha fazla derinleşmektedir. Farklı ülke deneyimlerini içeren çalışmalar, çalışan kadın yoksulların oransal olarak giderek arttığını, çalışan kadın yoksulluğunun giderek yaygın hâle geldiğini göstermektedir. Elbette bu durum, küresel neoliberalizmin yarattığı iş, meslek ve gelir hiyerarşisiyle bağlantılı anlaşılabilir. Düşük ücretli, erişilebilir, mecbur, güvencesiz ve çoklu araçlarla kontrolü mümkün kadınların, iş piyasasına koşulması çalışan kadın yoksulluğunu giderek daha fazla görünür kılmaktadır.

Düşük ücretli çalışma, çalışan yoksulluğuna katkıda bulunan faktörlerden yalnızca biridir. Çoğu durumda, çalışan yoksulluğu, tek başına çalışanlarla, part-time çalışabilecek kadınlarla da güçlü bir şekilde ilişkilidir. Bu bakımdan, vergi ve sosyal yardım teşvikleri, tam zamanlı işlerde çalışmaya teşvik etmek amacıyla, öncelikle düşük gelirli ve tek gelirli haneleri hedef almalıdır. Çocuklu veya bakmakla yükümlü olunan ailelere vergi ve yardım ödenekleri sunmak, ebeveynlerin iş bulma olasılığını artıracak ve hanenin yoksulluğunu azaltacaktır. Bu, küçük çocuklu haneler ve tek ebeveynler için çok önemli olan uygun fiyatlı çocuk bakım hizmetleri ile tamamlanmalıdır. Uygun fiyatlı ulaşım, çocuk bakımı, sağlık, eğitim ve barınma gibi hizmetlere genel erişim, daha yüksek istihdam katılımı için teşvikleri artırabilir ve hane bütçesi üzerindeki yükü azaltabilir. Çocuk bakım hizmetleri, bazı ülkelerde kreşe ulaşım gibi

destek hizmetleriyle entegredir (Social Protection Committee, 2012). Bu bakımdan çalışan yoksulluğunu azaltmak/iyileştirmek ve özellikle çalışan kadın yoksulluğunun özgün konumu ortaya koymak, farklı ve zorlu girişimleri gerektirir.

Kaynakça

- Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). Türkiye’de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma. ec. *europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf*.https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (Erişim tarihi: 26.10.2022)
- Andreß, H. J., & Lohmann, H. (2008). Introduction: the working poor in Europe. Hans-Jürgen Andreß and Henning Lohmann (Ed.) *The working poor in Europe: Employment, poverty and globalisation* içinde (ss. 1-17) Edward Elgar Publishing.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar*. (Ü. Öktem, çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan modernite*. (S. O. Çavuş, çev.) İstanbul: Can Yay.
- Bora, A. (2019). Kadınlar ve hane: Olmayanın nesini idare edeceksin? N. Erdoğan (Ed.). *Yoksulluk halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğun Toplumsal Görünümleri* içinde (ss. 97-132). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. (2021). *Kadınların sınıfı: ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2003). *Yeni yoksulluk ve Türkiye ’nin değişen refah rejimi*. (A. Yılmaz, çev.), Ankara: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP).
- Butler, J. (2005). *Kırılğan hayat: yasin ve şiddetin gücü*, (B. Ertür, çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Canadian Women Foundation <https://canadianwomen.org/the-facts/womens-poverty/> (erişim tarihi:28.10.2022)
- Castel, R. (2000). The roads to disaffiliation: Insecure work and vulnerable relationships. *International journal of urban and regional research*, 24(3), 519-535. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00262>
- Chant, S. (2014). Kadın hane reisliği ve yoksulluğun kadınsılaşması: Olgular, kurgular ve gelecek stratejileri. A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin (Der.) *Yoksulluk ve Kadın* içinde (ss. 34-88) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cho, R., & Cooper, G. (2014). *Gender lens on poverty*. (Research Report) [2nd ed.]. International Center for Research on Women. Retrieved from <https://www.icrw.org/wpcontent/uploads/2016/11/Gender-Lens-on-Poverty-Primer.pdf>.
- Ecevit, Y. (2021). *Toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel kavramları*. Ankara: Ceid Yayınları.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalışılabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 83-88.
- Erdoğdu, S. ve Kutlu, D. (2014). Dünyada ve Türkiye’de çalışan yoksulluğu: işgücü piyasası ve sosyal koruma politikaları bağlamında bir değerlendirme. *Çalışma ve Toplum*, 2014/2: 63-114.
- Gleicher, D., & Stevans, L. K. (2005). A comprehensive profile of the working poor. *Labour*, 19(3), 517-529. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9914.2005.00301.x>
- Gökovalı, U., Danışman I., A., & Ekiz Gökmen, Ç. (2014). Kadın yoksulluğuna objektif ve subjektif Bakış: Muğla ve Mardin Örneği. A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin (Der.) *Yoksulluk ve Kadın* içinde (ss. 337-361). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gutiérrez Palacios, R., Guillén Rodríguez, A., & Peña-Casas, R. (2009). Earnings inequality and in-work-poverty. *REC-WP Working Papers on the Reconciliation of Work and Welfare in Europe*, (07-2009).

- Gündoğan, N., Biçerli, M. K., & Aydın, U. (2005). The working poor: a comparative analysis. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/5096/1/MPRA_paper_5096.pdf (Erişim tarihi: 27.10.2022)
- Güneş, F. (2011). Farklı emek kategorileri açısından kadın yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*, 2, 217-248
- Han, C. (2018). Precarity, precariousness, and vulnerability. *Annual Review of Anthropology*, 47, 331-343.
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin kısa tarihi* (A. Onacak, çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Herman, E. (2014). Working poverty in the European Union and its main determinants: An empirical analysis. *Engineering Economics*, 25(4), 427-436.
- İpek, M. (2015). Yeni yoksulluk ve Türkiye’de sosyal yardım paradoksu. *KARATAHTA / İş Yazıları Dergisi*, (1), 77-104.
- Kahraman, F. (2015). Yoksulluğun çalışma ile imtihanı: çalışan yoksullar üzerine bir araştırma. *İdeal Kent*, 6(16), 50-70.
- Kan, A. (2014). Kırsal yoksulluğun tarım ve kadın boyutu. A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin (Der.), *Yoksulluk ve Kadın* içinde (ss. 211-227). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kapar, R. (2005). Çalışan yoksullar. *Sendikal Notlar*, (29), 52-75.
- Kapar, R. (2010). Türkiye’de çalışan yoksullar. *ASOMEDYA Ankara Sanayi Odası Yayın Organı*, 53- 63, <http://www.sosyalkoruma.net/pdf/asocalisan.pdf>.
- Kart, E. (2016). İstihdam ilişkilerinin taşeronlaşmış formları ve “aracı” aktörleri: İnşaat sektöründe ustabaşılar. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2), 225-251.
- Kart, E. (2021). Yeni yoksulluk ve hükümlülük: dışlanma halinin çoklu görünüşleri ve toplumsal içermenin imkanları üzerine. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (46), 259-288.
- Khosla, P. (2014). *Working women, working poor*. Women and Work Research Group.
- Körükmez, L. (2008). Kent yoksulluğu ile mücadelede kadınların geliştirdiği stratejiler ve toplumsal cinsiyet rolleri. N. Oktik (Der.), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde (ss. 207-244). İzmir: Yakın Kitabevi.
- Lazzarato, M. (2015). *Borçla yönetmek*. (Ş. Çiltaş, çev.) İstanbul: Otonom Yayınları.
- Legal Momentum <https://www.legalmomentum.org/women-and-poverty-america> (erişim tarihi:28.10.2022)
- Liu, J. (2019). What does in-work poverty mean for women: Comparing the gender employment segregation in Belgium and China. *Sustainability*, 11(20), 5725. <https://doi.org/10.3390/su11205725>
- Lorey, I. (2016). *Kırılğanların yönetimi*, (N. Köklü, çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Muehlebach, A. (2013). On precariousness and the ethical imagination: the year 2012 in sociocultural anthropology. *American anthropologist*, 115(2), 297-311. <https://doi.org/10.1111/aman.12011>
- Najam-us-Saqib, & Arif, G. M. (2012). Time poverty, work status and gender: The case of Pakistan. *The Pakistan Development Review*, 23-46.
- Ofluoğlu, G., & Balcı, A. İ. (2016). Küreselleşme, bilgi toplumu ve çalışan yoksullar. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11), 56-75.
- Özbudun, S. (2014). BM, DB ve İMF’nin dilinde kadın yoksulluğu. A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin (Der.) *Yoksulluk ve Kadın* içinde (ss. 272-288). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özşahin, M. C., & Uluer, A. G. (2014). Ekonomik küreselleşme ve kadın yoksulluğu: Bir yazın taraması. A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin (Der.) *Yoksulluk ve Kadın* içinde (ss. 255-271). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Peña-Casas, R., & Latta, M. (2004). Working poor in the European Union (report).

- Percy-Smith, J. (2000). Introduction: the contours of social exclusion. J. Percy-Smith (Ed.) *Policy responses to social exclusion: Towards inclusion* içinde (ss. 1-22). Buckingham: Open University Press.
- Saith, R. (2001). *Social exclusion: the concept and application to developing countries*. Oxford: Queen Elizabeth House.
- Savran, G. T. (2007). Working poor women in service sector: A case study of Turkey. https://www.academia.edu/1306838/Working_Poor_Women_in_Service_Sector_A_Case_Study_of_Turkey. (Erişim tarihi:17.12. 2022)
- Sennett, R. (2014). *Karakter aşınması: Yeni kapitalizmde işin kişilik üzerindeki etkileri* (Barış Yıldırım, çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R., & Onacak, A. (2011). *Yeni kapitalizmin kültürü*. (Aylin Onocak, çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Silver, H. (2007). The process of social exclusion: The dynamics of an evolving concept. CPRC *Working Paper*, (95) 1-22.
- Social Protection Committee. (2012). Sppm thematic reviews on the 2012 social trends to watch. *The working poor in Europe*.
- Spooner, D., Hopley, A., & English, R. (2011). Building better lives for working poor women. <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/332623/rr-working-poor-women-042011-en.pdf?sequence=1> (Erişim tarihi:27.10.2022)
- Suğur, N., Suğur, S., Çetin, O. B., Gönç-Şavran, T. ve Akarçay, E. (2008). Hizmet sektöründe çalışan yoksulların yoksulluk algıları üzerine bir araştırma. *İş, Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(4), 1-29.
- Şenses, F. (2019). *Küreselleşmenin öteki yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Topçuoğlu, A., & Aksan, G. (2014). Türkiye’de yoksullukla mücadele, sosyal yardımlar ve kadınlar. A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin (Der.) *Yoksulluk ve Kadın* içinde (ss. 89-128). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ulutaş, Ç. Ü. (2009). Yoksulluğun kadınlaşması ve görünmeyen emek. *Çalışma ve Toplum*, 2 (21), 25-40.
- Varol, P. P. (2021). Yeni yoksulluk ve iş gücü piyasasında “yaşlı çalışan yoksullar”: Antalya ili örneği, *Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Wichterich, C. (2004). *Küreselleş[tiril]en kadın: eşitsizliğin geleceğinden raporlar*, (T. Tayanç ve F. Tayanç, çev.) Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Yarar, B. (2015). Küresel yoksulluk içinde kadın yoksulluğu, küresel kadın hareketi içinde yoksulluk odaklı STK’lar. *Fe Dergi*, 7(1), 31-49.
- Yılmaz, B. (2008). Türkiye’de sınıf-altı: nöbetleşe yoksulluktan müebbet yoksulluğa. *Toplum ve Bilim*, (113), 127-145.
- Yiğit, E. (2022). Mekân ve iki kadın: esnekleşme ve ‘güvencenin taşeronlaşması’ üzerine bir anlatı. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 5(2), 373-396.